

УДК: 821.163.41-31(049.32)
doi: 10.19090/zjik.2023.269-272
приказ

"FIRE, WALK WITH ME"

Милош, П. Живковић. 2021. *Košmarnik*. Београд: Darma books, 164 стр.

Роман тока свести, који је обележио модерну књижевност, *Речник књижевних термина* дефинише преко две карактеристике. Прва је „схватање менталног живота као непрекинутог тока ‘тоталног искуства’“, док друга представља специфичан начин „уметничког комуницирања неартикулисаних процеса и стања свести, при чему се унутрашњем монологу даје највећа важност“. На овом трагу је и дебитантско остварење Милоша Живковић *Кошмарник*, који је књижевна критичарка Јелена Марићевић Балаћ окарактерисала као роман „тока подсвести“. Полазећи од једног од темељних мотива модернизма, фигуре оца, Живковић склапа сложену (пара)литерарну конструкцију, сачињену од цитата, алузија и колажа, уз значајан удео графичких елемената (цртежа, емотикона и типографских играрија). Овакав поступак сам по себи не представља иновацију, пошто су сви алати из ауторове кутије наслеђени из славне традиције европског романа. Тако, рецимо, коришћење визуелног као средства за укључивање читаоца у причу (најчешће путем манипулације текстом како би се морао читати на специфичан начин или како би се читање успорило) можемо повезати не само са авангардом и продором полимедијалности у књижевност, него и са традицијом барока, али и Стерновим *Тристрамом Шендијем*. Мешавина жанрова и укључивање различитих некњижевних облика, али и нађених докумената, такође има дугу традицију која сеже далеко у прошлост, при чему Живковић још једном показује своје књижевно образовање, без оклевања преузимајући и користећи сваки поступак који му помаже да изазове ефекат на читаоца.

„Одакле ми кључ?“, запитаће се читалац суочен са једва пробојним остварењем. Треба га потражити на ободима текста, где налазимо цитат из телевизијске серије *Твин Пикс*, наведен као мото романа: "Through the darkness of future past, the magician longs to see, one chance out between two worlds, fire walk with me!" У питању је песма која се у свету антологијског остварења Дејвида Линча везује за мрачни други свет, „Црну колибу“, место искушења у коме појединац мора пронаћи савршеност у себи или бити уништен. Оно је

представљено као вечно променљиво и као раскршће светова у коме не важе правила времена, простора и узрочно-последичне повезаности у оном облику у којима их ми знамо. Такав је и Кошмарник – ако прихватимо да наслов, с обзиром на семантику деривативног суфикса -ник, означава *место*. Пут до њега отвара „долазак у кућу предака [...] Зидова посивелих од кише, са тешко приметним шарамма, налик на карте из кинеског шпила“ (*sic!*), која служи као чворишни простор који тематски и мотивски повезује различите сегменте романа. Радња је, као код Линча, вођена логиком сна, која се, према речима рецензента Ивана Исаиловића, реализује „наглим резovima, незавршеним исказима, текстуалним луповима, ехо-буђењима, махнитим графичким интервенцијама и цртежима који пред нашим очима метастазирају по целом телу текста“. На овај начин, покушава се предочити не нараторово стање свести, већ – *подсвести*, која се, преко мотива куће, везује за претходеће генерације, и, превасходно, оца. Ако то прихватимо, постало би нам јасно зашто је *Кошмарник* ненаративно остварење, и зашто би се његов садржај пре могао сматрати *пресеком* нараторовог стања него његовом *елaborацијом*. Постављена под микроскоп, са свим својим опсесивним темама и мотивима, подсвест носи трагове оштећења који говоре о прошлости једног организма.

Да ли је све тако као што делује на први поглед? У свом есеју о Џојсу, руско-амерички књижевник Набоков изнео је упечатљиву критику тока свести као књижевног средства: „Ствар је у томе да је поступак тока свести стилска конвенција, јер ми очито не размишљамо непрекидно кроз речи – такође мислимо и путем слика; али, прелаз с вербалног на визуелно може бити забележен само у директном говору, ако је опис елиминисан, као што је то овде случај“. Обилним коришћењем графичких елемената, Живковић као да покушава превазићи тај проблем, исказујући свест о томе да садржај ума не чине само речи, помислићемо. Само полако! „Не смео гледати на ток свести“, каже даље Набоков, „као на природно дешавање. Он је реалност само у оној мери у којој се одражава Џојсово размишљање, ум књиге. Ова књига је нови свет који је открио Џојс. У том свету људи мисле вербално, путем речи, реченица“. Аналогно, Кошмарник можемо сматрати новим светом који је открио Живковић, у ком људи мисле, речима Исаиловића, „кракенречима, мрсним компарацијама и метафорама, као и реченицама које бојкотују интерпункцију, колебају се између два писма и губе у полисемији емотикона и вињета“. Ипак, тај свет све време остаје *фикција*, у којој важе правила ништа мање или више арбитарна од оних које је применио Џојс у свету *Уликса*. Живковић је, као несумњиви познавалац књижевности, свестан ове артифицијелности, која се јавља као хипертрофија модернистичке „замагљености

временског чиниоца и превеликог ослањања на дактилографију“. Кошмарник се, дакле, може читати као пародични коментар на модернистички роман тока свести, на вечито трагање за оцем код српских романсијера, као и на идеју да је психички живот могуће сабити између две корице.

У прилог овом читању говори и већ споменуто позивање на *Твин Пикс*. Цитирана песма значајно фигурира у наставку серије, под називом *Твин Пикс: Повратак*, снимљен двадесет и пет година након финала оригиналне серије. У *Повратку*, Дејвид Линч, режисер, поручује како повратка заправо нема, како је ескапизам *Твин Пикса* нешто што је једном постојало у времену, и не може бити враћено, а антиклиматична завршна епизода, испуњена дугим кадровима возње у мраку и стравом празнине, постаје метакоментар на спремност читаоца да верује магији екрана, да тражи смисао у мистификацији и да се до самог краја нада испуњењу својих очекивања. Сличан поступак користи и Живковић, који непрестано нуди трагове и натукнице затрпане у мору ирелевантности, како би нас навео да роман читамо са очекивањима, да покушамо да га дешифрујемо и да у њему нађемо смисао. Ово се манифестује на свим нивоима текста, од коришћења бројних емотикона који су семантички испражњени и постоје само као провокација читаоца (а слично томе функционишу и поигравања типографијом – прецртавања текста, промена фонта, мешање ћирилице и латинице), преко понављајућих мотива који асоцирају банално схватање психоанализе, до убацивања изолованих наративних сегмената чији привидни значај не бива реализован у целини текста. *Кошмарник* је, у таквом читању, метаостварење које представља логичан завршетак еволуције романа од свезнајућег приповедача до уплива психологизације и све веће опсесије приказивањем психичког живота појединца. У том смислу, Живковићу треба одати признање за амбициозну и провокативну идеју.

Кошмарник претходника (и савременика) налази у делу Од Владимира Вукомановића Растегорца, објављеном 2018. године, које доноси деконструкцију жанра универзитетског романа. Иако слична по коришћеним књижевним и ванкњижевним средствима, ова два романа остављају другачији утисак, за шта је одговорна разлика у употреби хумора. Вукомановић Растегорац негује традицију апсурда и нонсенса, делом утемељеног и у академском бављењу дечијом књижевношћу, док с друге стране Живковић бира да обликује своје дело као тешку и замршену творевину која претендује на озбиљност, уклањајући хумор из првог плана. На тај начин, читалац добија додатни подстицај да се упусти у заводљиву игру интерпретације и потраге за смислом, што вероватно не би било случај да је аутор био отворенији у погледу пародичне природе сопственог дела.

Након читања *Кошмарника*, тешко је не осетити се превареним, али то јесте део ауторове намере. Док је *Од* изнимно забаван на микроплану, Живковићев хумор проистиче управо из поигравања са читаоцем, које би се могло сматрати суровим да не почива на прећутном договору са писцем. Захваљујући оваквој, али и другим храбрим одлукама које рачунају на публику сензибилитета блиског ауторовом, *Кошмарник* представља једно од занимљивијих и смелијих остварења наше савремене романескне продукције, и као таквом без сумње му треба посветити пажњу.

Милош Д. Михаиловић
Филозофски факултет у Новом Саду
m.m.zeon@gmail.com